
BÖLGESEL KALKINMADA KÜMELENME: TÜRKİYE TEKSTİL SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

Burak YAMAÇ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi İdari
Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
e-posta: burakyamaccc@gmail.com
ORCID: 000-0003-1674-7689

Öz

Bölgesel kalkınma son 100 yıl içerisinde küreselleşen ve büyüyen dünya ekonomilerinde ortaya çıkan en önemli kavramlardan bir tanesidir. Gelişen ekonomilerle beraber ortaya çıkan bölgesel dengesizlikler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı problemlerin başında gelmektedir. Ortaya çıkan bu dengesizlikleri azaltmak için birçok çalışma yapılmış ve birçok önemli kavram ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlisi kümelenme kavramıdır.

Çalışmanın amacı, bölgesel kalkınma kavramını ve bölgesel dengesizlikleri gidermek için kullanılan kümelenme kavramını araştırmak ve dış ticaret için oldukça önemli olan Türk tekstil sektöründe Türkiye İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 2 (26 alt bölge) bölgelerinde kümelenme yapısını incelemektir. Bu kapsamda Yoğunlaşma Katsayısı kullanılarak kümelenme analizi yapılmıştır. Analiz için istihdam verileri kullanılmıştır. İstihdam rakamlarının yanı sıra ciro ve ihracat rakamları da kullanılabilir. Katsayının 1'e eşit olması bölge istihdam oranının ülke ortalamasına eşit olduğu anlamına gelmektedir. Katsayı 1'den yukarı doğru ilerledikçe sektörün bölgede ülke ortalamasından daha çok yoğunlaştığı ve bölgede sürükleyici bir sektör olduğu anlamına gelmektedir. Analiz sonucunda Düzey 2 bölgelerinde tekstil sektöründe kümelenmenin olduğu, ancak bazılarında kümelenme yapısının kuvvetli, bazılarında düşük seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bazı bölgelerde tekstil sektöründe kümelenme olmadığı gözlemlenmiştir. Yoğunlaşma katsayısı yurt dışındaki araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Ancak ülkemizde bu sayı çok azdır bu noktadan araştırmanın literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

CLUSTERING IN THE REGIONAL DEVELOPMENT: EXAMPLE OF TURKISH TEXTILE SECTOR

Abstract

Regional development is one of the most important concepts emerging in the globalized and growing world economies in the last 100 years. The regional imbalances that arise with developing economies are one of the problems faced by developed and developing countries. Many studies have been done to reduce these imbalances and many important concepts have emerged. The most important of these is the concept of cluster.

The aim of the study is to investigate the concept of regional development and the concept of clustering used to eliminate regional imbalances. Also, for the textile sector which is very important for foreign trade, it is to examine the clustering structure in NUTS (Nomenclature of Units for Territorial Statistics) Level 2 regions. In this context, clustering analysis was carried out using Location Quotient. Employment data were used for analysis. In addition to employment figures, turnover and export figures can also be used. If the coefficient is equal to 1, it means that the employment rate of the region is equal to the national average. As the coefficient moves up from 1, it means that the sector is more concentrated in the region than the country average and it is a gripping sector in the region. As a result of the analysis, it was found that there is a clustering in textile sector in level 2 regions, but some have strong clustering structure and some have low level. In addition, it is observed that there is no clustering in textile sector in some regions. Location Quotient is a frequently used method in research abroad. However, this number is very low in our country and it is aimed to contribute to the literature from this point.

1. GİRİŞ

Özellikle son yüz yıl içerisinde gerçekleşen küreselleşmeyle beraber rekabet edebilmek ve giderek artan bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması için yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımlardan bir tanesi ve en önemlisi kümelenmedir. Bilhassa ulusların son yıllarda karşılaştığı problemlerin başında bölgesel gelişmişlik farklılıkları gelmektedir. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kümelenme kavramı oldukça popülerleşmiştir. Kümelenme gelişmiş ülkelerde kendi özel koşullarına bağlı olarak genellikle kendi kendine ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde ise kümelenme yeni yüzyılın başlarında hükümet tarafından benimsenmiş ve politika şekline dönüşmeye başlamıştır. Ancak bu çerçevede uygulanan politikalarda yetersizlik görülmektedir. Bu noktada ortaya çıkan bölgesel kalkınma kavramı ve kümelenme incelenecektir.

Rekabetçi avantaja dayalı olması, kümelenme kavramının son yıllarda önem kazanmasının en önemli sebeplerindedir. Son yıllarda giderek popülerleşen kümelenme pek çok araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Michael E. Porter ve Alfred Marshall bu araştırmacıların önde gelenlerindedir (Karataş, 2006:49). Kümelenme kavramına ilk defa endüstriyel yoğunlaşmalar olarak Marshall tarafından bahsedilmektedir. Endüstriyel yoğunlaşmaları inceleyen Marshall özellikle istihdam bulma konusunda, bu tarz oluşumların firmalara avantaj sağladığını ortaya çıkarmıştır (Bulu ve Eraslan, 2004:159). 90' yıllarda ise Michael E. Porter tarafından yeniden gündeme getirilmiştir (Karataş, 2006:49).

Kümelenmelerin belirlenmesinde birçok değişik analiz yöntemi kullanılmaktadır. Yoğunlaşma katsayısı, Herfindahl Endeksi, yerleşme katsayısı, değişim payı yaklaşımı, girdi-çıkıtı analizleri, firma sayısı, istihdam payı gibi parametreler, çeşitli değişkenlerle bir arada kullanılarak bölgelerdeki kümelenme potansiyeli olan sektörler tespit edilmektedir. Bu çalışmada Yoğunlaşma Katsayısı kullanılarak Türkiye İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması Düzey 2 (26 Alt Bölge) bölgeleri için kümelenme analizi yapılmıştır. Analiz yapılırken Sektör istihdam rakamları kullanılmıştır. Yoğunlaşma analizi yurt dışındaki araştırmalarda oldukça fazla kullanılmasına karşın Türkiye'de bu konudaki araştırma sayısı yetersizdir. Flegg ve Tohmo (2013) tarafından Finlandiya'da

bölgesel girdi-çıkı tablolarının oluşturulması, Kowalski ve Marcinkowski (2014) tarafından Polonya'da bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe, Champbell-Kelly, Danilevsky, Garcia-Swartz ve Pederson (2010) tarafından ABD'de yazılım sektöründe yoğunlaşma analizini istihdam verilerini kullanarak gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir konuma sahip olan tekstil sektöründe hangi bölgelerde kümelenme yapısının bulunduğunu tespit etmek amaçlanmıştır.

Çalışmanın giriş kısmından sonra, ikinci bölüm Bölgesel Kalkınmayla alakalı teorik çerçeveden, üçüncü bölüm kümelenme ve ekonomiye katkılarından, dördüncü bölüm Türkiye'de sanayi kümelenmesinden ve Türkiye'de uygulanan kümelenme politikalarından, beşinci bölüm Tekstil Sektörü kümelenme analizi ve bulgulardan oluşmakta ve son olarak bulguların yorumlandığı sonuç kısmı yer almaktadır.

2. BÖLGESEL KALKINMA VE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

Artan nüfus, yaşanan teknolojik gelişmeler, çeşitli coğrafi ve iklimsel etkenlerden dolayı ortaya çıkan bölgesel yoğunlaşmaların ve bu yoğunlaşmaların da beraberinde getirmiş olduğu ekonomik dengesizliklerin ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi özellikle istikrarlı bir biçimde gelişmek isteyen ülkeler için son yıllarda büyük önem kazanmıştır. Çünkü bölgesel gelişmişlik farklılıkları zaman içerisinde ülke ekonomisinde doğrudan etkileri olan bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Bölgesel Kalkınma kavramı son yıllarda yapılan birçok çalışmaya konu olmuş ve bu sorunun giderilmesi noktasında birçok düşünce ortaya atılmıştır.

Bölge kalkınması ile ülke kalkınması arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir ülkenin kalkınması o ülkeyi oluşturan bölgelerin kalkınmasıyla gerçekleşmektedir. (Gündüz, 2006:153). Gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin, sosyo-iktisadi alanda bölgesel dengesizlikler yaşadıkları veya hali hazırda yaşamakta oldukları bilinmektedir. Aynı zamanda, bölgesel dengesizliklerin çoğu ülkede ulusal bir sorun olarak toplumların ekonomik ve siyasi gündeminde yerini alması ve önem kazanmasının, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıktığı görülmektedir. Savaş sonrası dönemde sorunların yoğunlaşması, soruna yönelik kamuoyu duyarlılığının da yükselmesi ve artan iletişim imkânlarının etkisi, sorunları çözmeye yönelik kuramsal çalışmaları, kurumsal yapılaşmaları ve kamu müdahalelerini arttırdığı gözlemlenmektedir. Tüm bu anlatılanlara bağlı olarak bölgesel dengesizlikleri azaltmak için ülkelerin politika üretmesi kaçınılmaz olmaktadır (İldırar, 2004:7-8). Bu bağlamda ülkelerin uygulayacağı politikaları belirlemede kendi içerisinde bulunduğu ekonomik, sosyal yapı etkili olacaktır. Ayrıca dönemsel olarak da geliştirilen politikalarda değişimler olabilecektir (Kara, 2013).

Bölgesel kalkınma politikaları, İkinci Dünya Savaşı sonrası batı Avrupa ülkelerinde ve birçok ülkede, bölgeler arası sosyal ve ekonomik fırsat eşitsizliklerini ortadan kaldırmak amacıyla uygulanmaya başlanmıştır (Dinler, 2008:97). Her ülkenin kendi içerisinde bulunan az gelişmiş bölgelerin sıkıntıları ve sorunları, büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Diğer bir ülkenin kısmen az gelişmiş bir bölgesi ile Türkiye'de nispi açıdan az gelişmiş bir bölgenin yapısı ve

problemleri kendine mahsus olacaktır. Ayrıca bu çerçevede uygulanacak olan politikalarda değişiklikler arz edecektir. Bu bağlamda farklı araçlarla ve farklı sonuçlara ulaşmayı hedefleyen birden fazla bölgesel kalkınma politikası mevcuttur. Bu farklılıklar göz önünde bulundurularak bölgeler ve bölgelerin içerisinde buldukları ülkeleri kategorilere ayırarak, her bölge türü için hangi araçlara başvurulması gerektiği yerine genel itibarıyla tüm bölgeler için ortak özellikler taşıyabilecek bölgesel kalkınma politikaları uygulanmalıdır (Dinler, 2012:278-279).

Ayrıca girişimciliğin teşvik edilmesi ve bölgesel planlama da bölgesel kalkınma politikası araçları arasında yer almaktadır (İldırar, 2004:20). Bölgesel kalkınma politikası araçlarının etkinliğinin artırılması için Devletin doğrudan müdahalesinin gerekli olduğu görülmektedir. Bu noktada bölgesel planlamaya başvurulması kaçınılmaz olmaktadır. Bölgelerin sahip olduğu özelliklerin farklılık arz etmesinden dolayı, bölgeye mahsus unsurlar kalkınmada önemli bir rol oynadığı gibi bölge dışındaki gelişmeler de kalkınma sürecini etkilemektedir. Bundan dolayı yerel ekonomik yapının genişletilerek gelirin, istihdamın ve rekabet gücünün artırılması için söz konusu araçlar dışında yeni bir takım araç ve örgütsel yapılarında geliştirilmesi gerekli hale gelmiştir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir, bölge içi sektörel sanayi ağı, teknoparklar-bilim parkları, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleridir (İldırar, 2004:43-44).

Yeterli istihdam alanı olmayan, açık ve gizli işsizliğin yoğun olduğu az gelişmiş bölgelerde müteşebbisliğin oluşumu için uygun bir ortam oluşmamakta ve bu bölgelere yatırımlar aktarılamamaktadır. Bu az gelişmiş bölgelerde müteşebbislere, diğer bölgelerden sağlayabilecekleri avantajlardan daha fazlasını sağlama düşüncesi teşvik politikalarının ana unsurunu oluşturmaktadır (Dinler, 2008:281). Aynı zamanda teşvik politikalarının uygulanmasının sebebi ulaşım imkânları, bölgenin coğrafi konumu, eğitim seviyesi ve diğer sosyal olumsuzlukların bölge ekonomisinde meydana getirdiği haksız rekabetin giderilmesidir. Coğrafi konum hariç diğer olumsuzluklar, devletin yapması gereken ekonomik ve sosyal alt yapı yatırımlarındaki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Bu eksikliklerin giderilmesi devlet desteğine olan ihtiyacı ve talebi de ortadan kaldıracaktır. Bundan dolayı devletin ekonomik ve sosyal alt yapıyı geliştirememesi, teşvik politikalarının sürekli hale gelmesine neden olacaktır. Ancak bölgede faaliyet gösteren firmaların sürekli olarak devlet desteğine ihtiyaç duymaları teşvik uygulamalarını sosyal yardım niteliğine dönüştürecektir (Çiloğlu, 2000:32). Teşvikler çeşitli yöntemler yoluyla sağlanabilmektedir. Örneğin vergi muafiyeti ve istisnaları, düşük faizli krediler ya da hibe yardımları gibi. Ayrıca teşvikler arsa tahsisi ve finansman kolaylıkları şeklinde de olabilmektedir (Çiloğlu, 2000:29).

Diğer bir politika aracı ise bölgesel planlamadır. Bölgesel planlama incelenirken karşımıza plan ve kalkınma kavramları çıkmaktadır. Plan geleceğe yön verme amacı olarak tanımlanabilir ve planlamacılar uzun vadeli ve geniş bir planlama anlayışı olmadan, piyasanın oluşturduğu karmaşanın önlenemeyeceğini ifade etmekte, planlamayı düzenli bir kentleşme ve bölgesel gelişim sağlamada bir aracı olarak görmektedirler (Şengül, 2002:8).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası popüler olan ve 1980'li yıllara kadar etkinliğini devam ettiren kalkınma yaklaşımında iki hâkim görüş vardı. Birincisi

devletin kalkınmadaki rolünün önemi ikincisi ise devletin elindeki planlama kurumunun kalkınma sürecine yön veren en stratejik araç olarak görülmesidir. Bu iki görüş 1970'li yıllarda liberal iktisadi yaklaşımların güçlenmesiyle beraber gözden düşmeye başlamıştır (Şengül, 2002:15).

Kalkınmanın mekânsal, diğer bir ifadeyle coğrafi boyutlarını hesaba katma gereksinimi ise, Bölge planlama anlayışını gündeme getirmiştir. Ulusal kalkınma politikalarının, yerel ihtiyaçları karşılayabilmesi ve yerel bir eyleme dönüşmesi, bölgesel planlarla gerçekleşmektedir. Bu çerçevede bölgesel planlar, soyut ve genel düzeydeki ulusal planlarla ve politikalarla, yerel düzeydeki ve somut yerel planlama eylemlerinin arasında bir bağ oluşturmaktadır. Bölge planlarının olmaması durumunda şehirler, birbirinden bağımsız planlar hazırlayabilmekte ve kendi planlarının diğer şehirler üzerindeki etkisini görememekte (DPT, 2000:78). Ayrıca bir ülkede doğal ve ekonomik kaynakların dengesiz dağılımı, bazı mekânsal problemlerin ve potansiyel sorunlu alanların oluşmasına neden olabilmektedir. Bölgesel planlar bu tarz sorunların giderilmesinde ve kaynakların etkin bir biçimde dağıtılmasında da önemli bir rol oynamaktadır (DPT, 2000:10). Etkin bir bölgesel planlama için ise bazı noktaların dikkate alınması gerekmektedir (DPT, 2000:19-21).

- Stratejik bir vizyon mevcut bölge için oluşturulmalıdır.
- Bölgesel planlar, ulusal öncelikleri ve yerel ve bölgesel talepleri dikkate almalıdır.
- Esnek bir yapıya haiz olmalı ve değişken koşullarla mücadele edebilmelidir.
- Planların hazırlanmasında yerel halkın katılımı sağlanmalıdır.
- Planlar, sektörel etkileşimi ve bu sektörler arasındaki bağımlılığı dikkate almalı ve geniş kapsamlı olmalıdır.
- Bu planlar yeniden değerlendirme ve düzenli gözleme imkânı sağlayan yapılar içermelidir.

Bölgesel kalkınma politikaları içerisinde yer alan Alt yapı yatırımları, kalkınma düşüncesi ve iş bölümünün olduğu bir ülkede belirlenen hedefe uygun kaynak dağılımını ve ekonomide mümkün olan en yüksek gelir seviyesine ulaşmayı sağlayan ekonominin tüm maddi, kurumsal ve personel donatım teçhizat toplamı olarak tanımlanmaktadır (Erkan, 1982:5).

Alt yapının genel olarak özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Erkan, 1982:9).

- Ekonomik faaliyetlerin olduğu temel çevreye alt yapı denilmektedir. Bu sosyo-ekonomik gelişme için önemlidir.
- Alt yapı yatırımları kurumsal mal ve hizmetleri içermekte ve herkesin ortak bir şekilde istifade ettikleri bir yatırım türüdür.
- Bu yatırımlar bölünmez ve büyük bölümlerden oluşur ve uzun dönemlidir.
- Alt yapı yatırımları teknolojik ve maddi dışsal olgular meydana getirmektedirler.
- Alt yapı yatırımları devlet tarafından finanse edilmektedir.

Sosyo-ekonomik gelişme sürecinin belirlenmesinde, alt yapı donatımı ve bu donatımla beraber ortaya çıkan değişimler önem kazanmaktadır (Gündüz, 2006:29).

Bölgesel kalkınma ajanları, bölgesel kalkınma ve stratejiler geliştirmede önemli rol oynayan kurumlardır. Kurumlar ekonomik ve sosyal yapıdaki bağlantılı ilişkilerde kilit rol oynayan aktörler olarak var olurlar. Ayrıca kurumlar toplumsal yapılanma içerisinde var olan aktörlerin karar alma süreçlerine katılımının özü olan yönetim kavramının da temelini oluşturmaktadırlar. Bölgesel ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek üzere kurulan bölgesel kalkınma ajansları bu kavramın uygulanması için atılmış bir adım olarak görülmektedir (Kayasü ve Doyduk, 2004:361).

Kalkınma ajanslarının kuruluş amaçları farklılıklar gösterebilmekle birlikte bu amaçların bazıları şu şekilde sıralanabilir (Dinler, 2008:301);

- Yatırımcılara, bölge ekonomisi hakkında bilgi verip, onları doğru şekilde yönlendirmek,
- Bölgeye yatırım yapacak olan müteşebbislere danışmanlık hizmeti sağlamak ve teknoloji transferi konusunda destek olmak,
- Yatırımlar için sübvansiyonlar vermek ve finansal destek sağlamak,
- Bölgelere yapılan yatırımlara yönelik verilebilecek olan teşvik politikalarını yönetmek,
- Bazı altyapı noksanlıklarını giderici yatırımlara girişmek.

Bölgesel kalkınma ajansları 50'li ve 60'lı yıllardan bu yana tüm Avrupa'da, bölgesel ekonomiyi canlandırmak, organize etmek ve geliştirmek için faaliyet göstermektedirler (Kayasü ve Yaşar, 2004:348). Diğer yandan, 1990 ve 1990'lı yıllardan sonra bölgesel kalkınma politikalarında meydana gelen değişimlerle birlikte, bu politikalarda bölgesel kalkınma ajanslarının da rolü giderek artmaya başlamıştır (Dinler, 2008:302).

Son zamanlarda birçok ülkede, yatırımların potansiyel kaynağı olarak gösterilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, sadece ülkenin tamamının ekonomik gelişmesini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda az gelişmiş bölgelerin rekabetçi yapısını da geliştirebilmektedir. Yabancı yatırım politikaları bölgesel ekonomik politikaların önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Ayrıca bu politika türleri yabancı firmaların istenilen bölgelere çekilmesinde kullanılabilmektedir (Taylor, 2001:10).

Son olarak içsel bölgesel ekonomik politikalara değinecek olursak, kümelenme kavramı içsel bölgesel ekonomik politikalar çerçevesinde inceleneceğinden bu bölüm önem taşımaktadır. Bu yüzden içsel ve bölgesel ekonomik politikalar hakkında kısa bilgilere değinilip kümelenme konusuna geçiş yapılacaktır.

İçsel bölgesel kalkınma yaklaşımı, yerel girişimciliği destekleme, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi ve teknolojik yeniliklerin geliştirilmesi yoluyla bölgenin rekabetçi yapısının artırılmasına yönelik politikaları öne çıkarmaktadır (Taylor, 2001:12). İçsel bölgesel ekonomik politikalar çerçevesinde, küçük ve orta ölçekli işletmeler ve bu işletmelerin mekânsal olarak

yoğunlaşmalarıyla oluşabilecek kümelenmelerin desteklenmesi ve bölgelerin teknoloji ve yenilikçi yapılarının geliştirilmesine yönelik politikalar uygulanmaktadır. Bu bağlamda Marshall dışsallığında ve Porter'ın kümelenme yaklaşımında, firmaların belirli yerlerde yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan endüstriyel ortamın, teknoloji ve yenilikçi yapının gelişimi için en uygun ortam olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu küme oluşumlarının içerisindeki kurumlar, tedarikçiler, alıcılar ve firmalar arasındaki iletişim ve yüz yüze ilişkilerin oluşturduğu bilgi akışına bağlı olarak, yenilikçi yapının gelişebileceği tespit edilmiştir. Dolayısıyla içsel bölgesel politikalar içerisinde incelenen kümelenmelerin desteklenmesiyle bölgelerin teknoloji ve yenilikçi yapısının geliştirilmesine yönelik politikalar birbirini tamamlayıcı politikalar olarak açıklanabilecektir (Kara, 2013:123).

Sonuç olarak; yeni bölgesel politika eksenine baktığımızda, bölgelerin kapasitesini artırmaya ve içsel dinamikleri harekete geçirmeye yönelik bir çizgi üzerinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda her bölgenin rekabet gücü, temel ve teknolojik altyapı, bilgi alt yapısı, mekânın özellikleri ve insani kaynaklar ve müteşebbis kültürü, sektörel yoğunlaşmalar, küreselleşme, yenilik, yönetim, kurumsal kapasite, uzmanlaşma ve sosyal sermaye gibi bir takım etkenlere bağlı olarak şekillenmektedir. Türkiye'nin bölgesel politikaya bakışı da bu dönüşümle beraber olumlu bir yönde ilerlemektedir (Sungur vd., 2013:13). Son yıllarda Artan kümelenme çalışmaları buna kanıt olarak gösterilebilir.

3. KÜMELENME VE EKONOMİYE KATKILARI

Kümelenmenin tarihsel arka planı üzerine yapılan literatür araştırmasında; Kümenin kavramsal olarak ortaya çıkma zamanının dikkate alındığı, kümelenme isminin ortaya çıkmasıyla birlikte dikkate alınmadığı söylenebilir. Böylece Adam Smith'ten Marshall'a ve oradan da Porter'a kadar gelen bir akım başlamıştır. Uzun yıllar boyunca ülkelerin ekonomilerini geliştirmeleri için çok yoğun araştırmalar yapılmıştır. Hızlı bir şekilde gelişen küreselleşme çabaları işletmelerin varlıklarını koruyabilmeleri, gelişebilmeleri ve bu küreselleşme sürecinde ülke sınırlarının kalkmasıyla birlikte kendilerine yer edinebilmeleri açısından ülkeler arayışa girmişlerdir. Araştırmaların sonucu olarak bu konu hakkında en dikkat çeken çalışmaların Alfred Marshall tarafından yapıldığı görülmektedir.

Kümelenmeyle alakalı literatüre baktığımızda gerçekleştirilen birçok çalışmada benzer tanımlamalar mevcuttur. Bununla beraber farklı araştırmacılar tarafından farklı tanımlamalarda kullanılmaktadır. Kümelenme bir tanımda "birbirine katma değer sağlayan üretim zinciri ile bağlı, karşılıklı bağımlı işletmeler, bilgi üreten kurumlar ve müşteriler tarafından oluşturulmuş bir ağıdır" şeklinde tanımlanmaktadır (Çağlar, 2006:308). Ancak en yalın tanımıyla kümelenme "birbirleriyle bağlantılı olan işletmelerin ve kurumların belirli yerlerde coğrafi olarak yoğunlaşmaları" biçiminde açıklanmaktadır (Yiğit, 2014:116). Tanımlardan yola çıkarak kümelenmelerin odak noktasının küme içerisinde bulunan aktörlerin birbiri ile ilişkilerinden doğan sinerji ve buna bağlı olarak firmaların ve diğer küme elemanlarının birbirlerine sağladıkları olumlu geri bildirimler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple küme içerisinde bulunan Yerel yönetimlerin, İşbirliği Aracı Kurumların, Araştırma Kurumlarının, Finans kurumlarının ve firmaların işbirliği içerisinde olmaları gerekmektedir.

Kümelenme çeşitli türlerde karşımıza çıkmaktadır. Yatay kümelenme, dikey kümelenme, yerel hiyerarşik kümelenme, bilgi tümleyici kümelenme, patikaya bağımlı kümelenme olmak üzere beş türden bahsedilebilir. Kümelenme türlerinden yatay kümelenme küçük firmalar ve geleneksel sektörler şeklinde bir içeriğe sahipken dikey kümelenme yerel girdi-çıkı bağlantılarını içermektedir. Yerel hiyerarşik kümelenme, alt yüklenici ağları ile bağlıdır. Bilgi tümleyicileri ise fen ve mühendislikte faydalanılan bir kümelenme çeşidini ifade etmektedir. Patikaya bağımlı kümelenme ise geçmişte izlenen yolun devamı niteliği taşıyan kümelenme çeşitlerini açıklamakta kullanılmaktadır. Dolayısıyla her bir kümelenme türünde ayrı içeriğe sahip süreçlerin varlığı ile karşılaşmaktadır (Duman, 2017:17). Ayrıca kümelenmelerin oluşumunda üç aşamadan söz edebiliriz. Bunlar sırasıyla Ön Küme, Yükselme ve Yayılma olarak adlandırılmaktadır. Birinci aşama, farklı aktörlerin belirli bir coğrafyadaki konumlandırılmasıdır. Yükseliş aşamasında, kümelenme içindeki bazı aktörler bağlantı kurmaya başlamaktadır. Kümelenme son aşamasında ise, resmi veya gayri resmi işbirliği sağlayan kurumlar kümelenme sürecinde daha aktif bir rol oynamaya başlamış ve şirket oluşumu, ortak girişimler ve genişleme yoluyla yeni firma oluşumunun iç dinamikleri kümelenmenin belirleyici karakteri haline gelmiştir. Zaman geçtikçe, teknolojiler ve süreçler gelişmekte, böylece şirketlerin ve kümelenmelerin temel yeterlilikleri değişmektedir. Bir küme varlığını sürdürmek, sürdürülebilir olmak ve durgunluğu önlemek için yenilikler yapmalı ve değişikliklere ayak uydurmalıdır. Bu, yeni temel faaliyetler etrafında odaklanmış bir veya daha fazla yeni küme anlamına gelebilmektedir (Beyaz Kitap, 2008:24-25).

Gelişmiş ülkelerde oldukça yaygın bir şekilde bölgesel dengesizlikleri gidermek için kullanılmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerde de son yıllarda kullanılmaya başlanmıştır (Bulu ve Eraslan, 2004:159). Kümelenme yaklaşımının önemini arttırmasının en önemli sebeplerinden bir tanesi rekabet avantajına dayalı olmasıdır. Kümelenme ile ilgili yapılan çalışmaların odak noktasında rekabet avantajı bulunmaktadır. Temeli Marshall'ın endüstriyel bölgeler kavramına dayanmaktadır ve zaman içerisinde birçok araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bunların en önemlisi Porter'dır. 90'lı yıllarda Michael Porter tarafından uluslararası rekabet stratejilerinin değerlendirilmesi kapsamında incelenmiş ve giderek yoğun bir ilgi görmeye başlamıştır (Karataş, 2006:49). Porter bir ülkenin uluslararası seviyede rekabet gücüne sahip olduğu sektörleri ve bu sektörlerin ortaya çıkmasında etkili olan değişkenleri tespit etmek amacıyla bir çalışma yapmış ve söz konusu çalışmayı 1990 yılında "Ulusların Rekabet Üstünlüğü" adlı kitabıyla yayınlamıştır. Kitabında birkaç ülkede (ABD, Danimarka, Almanya, Güney Kore, İngiltere, İtalya, İsveç, İsviçre, Japonya, Singapur) yüzden fazla sektör incelenmiş ve bu çalışmada ihracat rakamları dikkate alınarak ülkelerin rekabet avantajına sahip olan sektörler belirlenmiştir. Porter çalışmasında ülkelerdeki rekabet seviyesi yüksek sektörlerin ülke içerisinde coğrafi konum olarak farklı yerlerde konumlanmadıklarını fark etmiştir. Bu bağlamda Porter belirli bir sistem çerçevesinde işleyen bu durumun ülkedeki rekabet seviyesi yüksek olan sektörleri kümelenmeye yönelttiğini ortaya çıkarmıştır. Porter bulmuş olduğu bu sistemi "Elmas Modeli" olarak isimlendirmiştir (Alsaç, 2010:15). Yapılan araştırmaların sonucunda kümelenmenin firmalara ve bölgesel ekonomiye katkıları ortaya çıkmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin, küreselleşmiş olan Dünya'da karşılaşmış

oldukları problemlerden bir tanesi bölgesel gelişmişlik farklarıdır. Bilhassa son 20-30 yılda bu problemleri aşmak adına birçok araştırma yapılmış ve bu doğrultuda birçok politika geliştirilmiştir. Bu araştırmalardan, en önemlilerinden olan kümelenme modeli ise son yıllarda oldukça popülerlik kazanmıştır. Kümelenme modelinde uluslar bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmayı temel hedef olarak belirlemişlerdir. Bunun yanında kümelenmenin bölgesel ekonomiye olan katkıları da oldukça fazladır. Bu bölümde kümelenmenin bölge ekonomisine ve firmalara olan katkıları araştırılacaktır (Beyaz Kitap, 2013:23). Genel anlamda kümelenmenin faydaları iki konu altında toplanabilir; bunlardan birincisi kümelenmelerin firmalara olan katkıları, ikincisi ise kümelenmenin bölgesel kalkınmaya katkılarıdır.

Kümelenmenin firmalara olan katkılarına değinecek olursak; Kümelenmeye dâhil olan işletmeler, birbirleriyle iletişim halinde olduğunda, iletişim kurduğunda ve rekabete girdiğinde rekabet için avantajlı hale geçebilirler. Mikro düzeydeki bu avantajlar makro düzeydeki avantajlar ile birleşince kümelerin rekabet edebilirliği bölgesel rekabet edebilirliğe dönüşür. Nihayetinde ulusal rekabet edebilirliğe katkı sağlayacaktır. Konu biraz daha açılacak olursa kümelenmeye dâhil olan şirketlerin sağlayacağı kazanımlar ölçek ekonomileri, verimlilik artışı-esneklik ve öğrenme-yenilikçilik olarak üçe ayrılabilir (Beyaz Kitap, 2013:24).

Kümelenmenin bölgesel kalkınmaya katkılarına baktığımızda kümelenme modeli istihdam, üretim ve ihracat artışı ile ekonomik büyümeyi olumlu etkiler. Ülkelerin uzmanlaşmasını ve uluslararası alanda farklılık oluşturmasını sağlayarak bölgesel kalkınmada önemli rol oynayarak bölgesel gelişmişlik farklılıklarını en aza indirger. İşletmeler kümelenme modeline giderek kendi kârlılıklarını arttırarak bulunduğu bölgenin kalkınmasına ve dolayısıyla ülkenin uluslararası ilişkilerde rekabet gücünün artmasına olanak sağlarlar. Ülkelerin kümelenme modeline giderek bilgiye, teknolojiye ve deneyimli işgücüne ulaşım düşük maliyetli üretim imkânına sahip olmaktadır ve böylece uluslararası piyasalarda kümelenme ile rekabet avantajı elde ettikleri gözlemlenmiştir. Kümelenmeler kümelenme içerisinde yer alan işletmelerin üretim yapmalarını kolaylaştırır, hızlarını arttırır ve bilgiyi daha etkin kullanabilmelerini sağlar (Ceyhan ve Özcan, 2018:146). Bu bağlamda kümelenme çalışmaları gerek bölgelerin kendi potansiyellerine dikkat çekmesi gerekse farklı politika alanlarının bu potansiyellerin geliştirilmesi için uyum sağlaması tarafları ile önemli bir politika aracı olarak görülmektedir. Kümelenmenin firmalara sağladığı faydaların dolaylı olarak bölgesel kalkınmaya da katkı sağlama başladığı görülmektedir. Ayrıca Kümelenme faaliyetleri geri kalmış bölgede istihdamın artmasını buna bağlı olarak ta ülke içi göçlerin azalmasını sağlamaktadır.

Kümelenme sayesinde ortaya çıkan bu istihdam çeşitli yollarla gelişmektedir. Örneğin bir küme dâhilinde bulunan KOBİ'lerin elde ettiği bilgiye, ortak altyapı ve iş gücüne ulaşım gibi avantajlar diğer KOBİ'lerin de dikkatini çekerek kümelerine olan talebi arttırmaktadır (Tutar vd., 2011:10).

Küme içerisinde faaliyet gösteren kuruluşlar arasında oluşacak ekonomik ve sosyal bağlantılar ile mekânsal yakınlıklardan doğan avantajların bölgesel gelişme yaklaşımlarının ayrılmaz bir parçası olduğu açıktır. Bu geliştirilen bağ

sayesinde bölgesel ekonomi olumlu yönde etkilenmektedir. Kümeler büyüyüp geliştikçe bölgede ortaya çıkan yeni fırsatlar daha çok ilgi çekeceğinden bölgeye yeni firmaların kurulması süreci hızlanacak ve bu kapsamda girişimcilik faaliyetleri artacaktır (Alsaç, 2010:55).

Kümelenmenin Bölgenin kalkınmasına yönelik faydaları şu şekilde sıralanabilir (www.halkbankkobi.com.tr, 2019);

- Bölgedeki iş yerlerinin birikim yeteneğini korumak, geliştirmek, sürdürülebilirliğini sağlamak ve işletmelerin uzun dönemli yaşam ömürlerini güven altına almak,
- İş yerleri arasında karşılıklı -bağımlılık ilişkileri kurarak- fırsatları en iyi değerlendiren, tehlikeleri de en düşük maliyetle karşılayan akılcı temel üzerine kurulan bir küme modeli kurmak,
- Model alınacak işletmelerin yaptıklarına bakıp kendi işletmesini ona göre değiştirme fırsatları sağlayacak bir yapı oluşturmaya çalışmak,
- Bölgedeki firmaların rekabet gücü yaratması, uzun dönemli geleceği güven altına almaya katkı yapabilmesi için uluslararası rekabet koşullarına uyumu kolaylaştırmak, uyum maliyetlerini düşürmek,
- Hem klasik anlamdaki üretim girdilerine erişebilme imkânını artırmak hem de merkezi ve yerel yönetimlerin sağladığı teşvik vb. olanaklardan azami şekilde faydalanabilecek bir seviyeye gelmesini sağlamaktır.

4. TÜRKİYE'DE SANAYİ KÜMELENMESİ VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN KÜMELENME POLİTİKALARI

Aynı veya birbiri ile alakalı sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin ve destekleyici, tamamlayıcı işletmelerin ortak mekânda yoğunlaşmasını ifade eden kümelenme kavramı, sadece bir yer seçimi sorununu ifade etmemektedir. Kümelenmeler, ortak mekânı kullanmakla beraber bu mekân üzerinde yer alan firma ve işletmeler arası doğal etkileşimin varlığını ve bu etkileşime dayalı yenilikçilik ve oluşturma süreçlerini de ifade etmektedir. Bu açıdan kümelenme çalışmaları, niceliksel ve niteliksel yöntemlerle bir bölgedeki sanayi üretim ilişkilerinin boyutlarını, bölgenin rekabet edebilme avantajlarını, sanayi kalkınmasının sürdürülebilirlik potansiyelini ortaya çıkarabilmektedir. Sanayiye dayalı bölgesel kalkınmanın özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelere bağlı hale gelmesi, aynı sektörlerde çalışan KOBİ'lerin ortak mekânı paylaşmakla kazandığı avantajların artması, yenilikçi ve rekabetçi üretimin bunlara bağlı hale gelmesi kümelenme çalışmalarına olan ilgiyi her geçen gün arttırmaktadır (Kaygalak, 2010:170-171). 1970'lerden itibaren Fordist krizle birlikte büyük ölçekli sanayi yapılanmaları olumsuz yönde etkilenirken, krizden bu yana küçük ve orta ölçekli işletmeler ve onların oluşturduğu sanayi kümeleri kendilerini değişen ekonomik şartlara uyarlayabilmiş ve küresel rekabette yerini alabilmiştir (Eraydın ve Armatlı, 2005).

Türkiye'de iller imalat sanayisinin kümelenmesinin araştırılabileceği en rahat ölçeklerdir ve kümelenme süreçlerini ve politikalarını yönlendirebilecek en etkin birimlerdir. Türkiye'de sanayi yığılmaları başta İstanbul ve Bursa gibi büyük şehirlerin etrafında toplanırken zamanla çevre illere yayılmışlardır (Eraydın, 2005). Bu bağlamda kümelenmenin boyutları zamanla genişlemekte ve birden çok ili içerisinde barındıran bir boyuta ulaşmaktadır. Türkiye'de imalat sanayi alt

kolları düşünüldüğünde Gaziantep, Kahramanmaraş, Bursa ve Denizli'de Tekstil Sektörü; İzmit, Adapazarı ve İstanbul'da otomotiv sektörü, sanayi sektöründeki kümelenmelere örnek olarak gösterilebilir.

Kümelenme, Türkiye'nin politika gündeminde yeni yeni yer bulmaya başlamıştır. Kümelenme politikası oluşturulması yönünde bazı çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, Türkiye'nin henüz kapsamlı bir kümelenme politikası bulunmamaktadır. Türkiye'nin politika geliştirme sürecinde en temel belge olan ve Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan 10. Kalkınma Planı'nda kümelenme politikalarını bütüncül bir şekilde ortaya koyan bir başlık bulunmamakla birlikte, çeşitli alt politika başlıkları ve programlar kapsamında kümelenme faaliyetlerine yer verilmiştir. Bu kapsamda, 10. Kalkınma Planı'nda kümelenme desteklerinin hukuki ve kurumsal altyapısını geliştirme çalışmalarının tamamlandığı ve yenilik sisteminin kümelenme yaklaşımını ve girişimciliği merkeze alan bir yapıya kavuşturulacağı belirtilerek, aşağıda yer alan kümelenme faaliyetlerinin desteklenmesi öngörülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

- Savunma sanayisini rekabetçi bir yapıya kavuşturmak amacıyla, belirli savunma sanayisi alanlarında ağ ve kümelenme yapılarının oluşturulması.
- KOBİ'lerin hem kendi aralarında hem de büyük işletmeler, üniversiteler ve araştırma merkezleriyle iş birliği halinde daha organize faaliyet göstermeleri ve kümelenmelerinin sağlanması.
- Ekonomik büyümenin desteklenmesi ve katma değeri yüksek olan finans sektörünün geliştirilmesi amacıyla Kalkınma Bakanlığı genel koordinatörlüğünde yürütülen İstanbul Finans Merkezi (İFM) çalışmaları kapsamında kümelenme bölgelerinde fiziki altyapının geliştirilmesi.
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı genel koordinatörlüğünde yürütülen "Öncelikli Teknoloji Alanlarında Ticarileştirme Programı" çerçevesinde yenilikçi girişimciliğin desteklenmesi amacıyla kümelenme çalışmasının yaygınlaştırılması.
- Kalkınma Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı genel koordinatörlüğünde yürütülen "Sağlık Endüstrilerinde Yapısal Dönüşüm Programı" çerçevesinde, tıbbi cihaz ve ilaç sanayi kümelenmelerinin oluşturulması.

Diğer taraftan, ülkemizin eksikliğini duyduğu ulusal kümelenme politikasının oluşturulmasına katkı sağlamak amacıyla, Ekonomi Bakanlığı tarafından AB fonlarından sağlanan finansman ile Mart 2007 - Mart 2009 tarihleri arasında "Türkiye için Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi" gerçekleştirilmiştir. Söz konusu proje ile Türkiye'de kümelenme politikası için mantıksal bir çerçeveye oluşturarak karar verme süreçlerine temel oluşturacak bir belge sunmak amaçlanmıştır. Proje sonunda ortaya konulan ve Beyaz Kitap olarak adlandırılan bu belge ile Türk ekonomisinin kümelenmeden azami faydayı sağlayabilmesinde izlenecek stratejik vizyon, genel hedefler ve öncelikli faaliyetlerin netleştirilmesi hedeflenmiştir. (Karadeniz ve Kulaksız, 2018:720-721).

5. TÜRKİYE'DE TEKSTİL SEKTÖRÜNDE KÜMELENME ANALİZİ

Türkiye imalat sanayisi dış ticarete katkıları açısından önemli bir konuma sahiptir. Tekstil sektörü yapısı gereği istihdama ve özellikle kadın istihdamına büyük katkı sağlamaktadır. Ayrıca tekstil sektörü bulunduğu bölgenin istihdamına

katkı sağlaması açısından da bölgesel göçleri önlemede oldukça etkilidir. Tekstil sektörü yan sanayisiyle ve uluslararası tedarik zinciriyle çok sayıda firmayı birbirine bağlamaktadır. Büyük firmalar ucuz iş gücü olan diğer ülkelerde tedarik ihtiyaçlarını karşıladıklarından dolayı bu ülkelerde yatırım yapmaktadırlar bu da bölge ekonomisinin gelişmesine büyük oranda katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye ekonomisi için oldukça önemli olan tekstil sektöründe kümelenme yapıları, Düzey 2 (26 alt bölge) bölgeleri bazında yoğunlaşma katsayısı kullanılarak tespit edilecektir.

Kümelenmelerin belirlenmesinde niceliksel olarak birçok değişik analiz yöntemi kullanılmaktadır. Yoğunlaşma katsayısı, Herfindahl Endeksi, Yerleşme Katsayısı, Değişim Payı Yaklaşımı, Girdi Çıktı Analizleri; firma sayısı, istihdam payı gibi parametreler, çeşitli değişkenlerle bir arada kullanılarak bölgelerdeki kümelenme potansiyeli olan sektörler tespit edilmektedir. Bu çalışmada yoğunlaşma katsayısı kullanılarak Türkiye İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 2'ye göre 26 alt bölgede tekstil sektöründeki kümelenme yapısı analiz edilecektir. Yoğunlaşma analizi Dünyada birçok çalışmada kullanılmaktadır. Ancak ülkemizde bu noktada yeterli seviyede araştırma yoktur. Yoğunlaşma katsayısı genellikle üç yıldız analizi içerisinde bazı bölgesel çalışmalarda kullanılmıştır. Flegg ve Tohmo (2013) tarafından Finlandiya'da bölgesel girdi-çıktı tablolarının oluşturulması, Kowalski ve Marcinkowski (2014) tarafından Polonya'da bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe, Champbell-Kelly, Danilevsky, Garcia-Swartzve Pederson (2010) tarafından ABD'nde yazılım sektöründe, Kowalewski (2015) tarafından Almanya'da Baden-Württemberg bölgesinde tüm sektörler itibariyle yoğunlaşma analizini istihdam verilerini kullanarak gerçekleştirmişlerdir.

Yoğunlaşma katsayısı genellikle istihdam rakamları kullanılarak hesaplanmaktadır. Bölgede ilgili sektördeki istihdam sayısı bölge içinde, ülkenin genelindeki payı ile karşılaştırıldığında daha yüksek bir yoğunluk gösteriyorsa, bu ilgili sektörün bölgede ihtisaslaştığını göstermektedir. Şu şekilde formüle edilmektedir:

$$S_{ij} = \frac{E_{ij}/E_i}{E_{nj}/E_n} \quad (1)$$

(E_{ij}): Bölgede ilgili sektördeki istihdam, girişim sayısı, ciro miktarı

(E_i): Bölgedeki tüm sektörlerde istihdam, girişim sayısı, ciro miktarı

(E_{nj}): Ülkede ilgili sektördeki istihdam, girişim sayısı, ciro miktarı

(E_n): Ülkedeki tüm sektörlerde istihdam, girişim sayısı, ciro miktarı

Bu çerçevede S_{ij} indeks değeri arttıkça j endüstrisinde, i bölgesinin daha çok uzmanlaştığı ifade edilmektedir (Kara, 2013:44).

Tablo 1. Yoğunlaşma Katsayısının Yorumlanması

Uzmanlaşma Katsayısı	Kümelenme Durumu
0,50 den küçük	Yok
0,50-0,99 arası	Çok düşük
1,00-1,09 arası	Orta
1,10-1,24 arası	Yüksek
1,25 üzeri	Çok yüksek

Kaynak: (Yardımcı, 2014:59).

Hesaplama yapılırken istihdam verileri kullanılmıştır. Tüm sektörlerin istihdam verileri analizin tutarlılığını olumsuz etkilememesi açısından toplama dâhil edilmiştir. Ayrıca bazı bölgelerde sektör istihdam sayıları bölge istihdamına oranla çok düşük olmalarından dolayı kümelenme potansiyeli göstermeyen bölgelerdir.

Tablo2. Türkiye’de Toplam istihdam ve Tekstil Sektörü İstihdamı

BÖLGELER	Toplam İstihdam	Sektör İstihdamı
TR10 İstanbul Alt Bölgesi	5.664.000	225.185
TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi	741.000	84.658
TR22 Balıkesir Alt bölgesi	634.000	-
TR31 İzmir Alt Bölgesi	1.161.000	24.335
TR32 Aydın Alt Bölgesi	1.205.000	50.010
TR33 Manisa Alt Bölgesi	1.191.000	20.340
TR41 Bursa Alt Bölgesi	1.452.000	90.018
TR42 Kocaeli Alt Bölgesi	1.386.000	22.150
TR51 Ankara Alt Bölgesi	1.960.000	-
TR52 Konya Alt Bölgesi	827.000	2.464
TR61 Antalya Alt Bölgesi	1.161.000	20.660
TR62 Adana Alt Bölgesi	1.335.000	24.194
TR63 Hatay Alt Bölgesi	961.000	41.178
TR71 Kırıkkale Alt Bölgesi	517.000	6.428
TR72 Kayseri Alt Bölgesi	771.000	14.834
TR81 Zonguldak Alt Bölgesi	378.000	6.964
TR82 Kastamonu Alt Bölgesi	330.000	6.683
TR83 Samsun Alt Bölgesi	1.024.000	11.435
TR90 Trabzon Alt Bölgesi	1.072.000	7.378
TRA1 Erzurum Alt Bölgesi	335.000	-
TRA2 Ağrı Alt Bölgesi	360.000	-
TRB1 Malatya Alt Bölgesi	607.000	11.864
TRB2 Van Alt Bölgesi	571.000	2.532
TRC1 Gaziantep Alt Bölgesi	731.000	73.391
TRC2 Şanlıurfa Alt Bölgesi	959.000	8.528
TRC3 Mardin Alt Bölgesi	388.000	8.783

Kaynak: TÜİK, 2017

Tablo 3. Türkiye Tekstil Sektörü Yoğunlaşma Katsayıları 2017

BÖLGELER	Uzmanlaşma Katsayıları
TR10 İstanbul Alt Bölgesi	1,14
TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi	3,3
TR22 Balıkesir Alt bölgesi	-
TR31 İzmir Alt Bölgesi	0,6
TR32 Aydın Alt Bölgesi	1,2
TR33 Manisa Alt Bölgesi	0,5
TR41 Bursa Alt Bölgesi	1,8
TR42 Kocaeli Alt Bölgesi	0,4
TR51 Ankara Alt Bölgesi	-
TR52 Konya Alt Bölgesi	0,01
TR61 Antalya Alt Bölgesi	0,5
TR62 Adana Alt Bölgesi	0,5
TR63 Hatay Alt Bölgesi	1,2
TR71 Kırıkkale Alt Bölgesi	0,3
TR72 Kayseri Alt Bölgesi	0,5
TR81 Zonguldak Alt Bölgesi	0,5
TR82 Kastamonu Alt Bölgesi	0,6
TR83 Samsun Alt Bölgesi	0,3
TR90 Trabzon Alt Bölgesi	0,2
TRA1 Erzurum Alt Bölgesi	-
TRA2 Ağrı Alt Bölgesi	-
TRB1 Malatya Alt Bölgesi	0,6
TRB2 Van Alt Bölgesi	0,12
TRC1 Gaziantep Alt Bölgesi	3
TRC2 Şanlıurfa Alt Bölgesi	0,3
TRC3 Mardin Alt Bölgesi	0,7

Not: TÜİK 2017 Sanayi ve Hizmet İstatistikleri Verileri Kullanılarak tarafımca hesaplanmıştır.

Tablo 3'e göre kümelenme olan bölgeler TR10 İstanbul Alt Bölgesi, TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi, TR31 İzmir Alt Bölgesi, TR32 Aydın Alt Bölgesi, TR33 Manisa Alt Bölgesi, TR41 Bursa Alt Bölgesi, TR61 Antalya Alt Bölgesi, TR62 Adana Alt Bölgesi, TR82 Kastamonu Alt Bölgesi, TRB1 Malatya Alt Bölgesi, TRC1 Gaziantep Alt Bölgesi ve TRC3 Mardin Alt Bölgesi olarak ortaya çıkmaktadır. Kümelenme seviyelerine bakılacak olursa, tekstil sektöründe kümelenme katsayısı, TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi, TR41 Bursa Alt Bölgesi ve TRC1 Gaziantep Alt Bölgesinde çok yüksek olarak hesaplanmıştır. Ayrıca TR10 İstanbul Alt Bölgesi, TR32 Aydın Alt Bölgesi ve TR63 Hatay Alt bölgesinde kümelenme yüksek olarak hesaplanmıştır. TR31 İzmir Alt Bölgesi, TR33 Manisa Alt Bölgesi, TR61 Antalya Alt Bölgesi, TR62 Adana Alt Bölgesi, TR72 Kayseri Alt Bölgesi, TR81 Zonguldak Alt Bölgesi, TR82 Kastamonu Alt Bölgesi, TRB1 Malatya Alt Bölgesi ve TRC3 Mardin Alt Bölgesi çok düşük seviyede kümelenme yapısı görülen bölgelerdir. Geriye Kalan 11 bölgede ise kümelenme hiç görülmemektedir.

6. SONUÇ

Bölgesel kalkınma, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde karşılaşılan en önemli sorunlardan bir tanesidir. Ülkeler geliştikçe bölgeler arasında gelişmişlik farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber bazı bölgeler diğerlerinden daha fazla gelişip göç alırken, diğer bölgeler geri kalıp göç veren bölgeler olmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra bölgesel kalkınma kavramı birçok ülkenin gündemine girmiştir. Bunun sonucunda bölgesel kalkınma ile alakalı politikaların üretilmesi gerekmiştir. Bu sebeple bölgesel kalkınma için birçok çalışma yapılmış ve yeni kavramlar ortaya çıkmıştır bunlardan en önemlisi ise kümelenme kavramıdır.

Son yıllarda kümelenme kavramının önemini artırdığı bilinen bir gerçektir. Kümelenme ile ilgili yapılan araştırmalar her geçen gün artmaktadır. Şüphesiz bu konunun öneminin artmasında ekonomiye ve bölgesel kalkınmaya olan katkıları önemli etkenlerdendir. İlk defa Marshall tarafında gündeme alınan kümelenmeler özellikle son otuz yılda Porter'ın çalışmaları sayesinde dünya tarafından kabul görmüştür. Bu sayede tüm dünyada kümelenme örnekleri ortaya çıkmıştır. Örneğin Silikon vadisi, Macaristan Pannon Otomotiv Kümelenmesi, Londra Bankacılık Sektörü gibi... Türkiye'de ise Adıyaman tekstil ve hazır giyim kümelenmesi, Bursa tekstil kümelenmesi ve Denizli tekstil kümelenmesi örnek olarak gösterilebilir.

Birbirine katma değer sağlayan üretim zinciri ile bağlı, karşılıklı bağımlı işletmeler, bilgi üreten kurumlar, destekleyici kurumlar ve müşteriler tarafından oluşturulmuş bir ağ olan kümelenmeler son yıllarda oldukça yaygınlaşmaktadır. Özellikle kümelenme, sektörlerin mevcut sorunlarını aşmasında ve bölgesel gengesizlikleri azaltmada da önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışmada bölgesel kalkınma kavramı açıklanmış ve Bölgesel Kalkınma Politikalarından olan kümelenmenin bölgesel kalkınmaya katkıları açıklanmıştır. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinde dış ticarete ve istihdama katkılarından dolayı oldukça önemli olan tekstil sektörü için bölgesel bazda kümelenme analizi yapılmıştır. Analiz için Yoğunlaşma katsayısı formülü kullanılmıştır. Kümelenme analizi, Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 2 (26 alt bölge) bölgeleri için gerçekleştirilmiştir ve istihdam rakamları kullanılarak hesaplamalar yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tekstil Sektöründe bazı bölgelerde kümelenmenin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle, TR21 Tekirdağ Alt Bölgesi, TR41 Bursa Alt Bölgesi ve TRC1 Gaziantep Alt Bölgesinde tekstil sektörü kümelenmesi çok yüksek ve TR10 İstanbul Alt Bölgesi, TR32 Aydın Alt Bölgesi ve TR63 Hatay Alt bölgesinde kümelenme oranı yüksek seviyede hesaplanmıştır. Bu bulgular ışığında kümelenme katsayısı çok yüksek ve yüksek oranda olan bölgelerde faaliyet gösteren tekstil işletmelerinin elde ettikleri avantajlar araştırılarak diğer sektörlerle ve bölgelere de kümelenme politikaları uygulanabilecektir. Ayrıca TR31 İzmir Alt Bölgesinde, TR33 Manisa Alt Bölgesinde, TR61 Antalya Alt Bölgesinde, TR62 Adana Alt Bölgesinde, TR72 Kayseri Alt Bölgesinde, TR81 Zonguldak Alt Bölgesinde, TR82 Kastamonu Alt Bölgesinde, TRB1 Malatya Alt Bölgesinde ve TRC3 Mardin Alt Bölgesinde kümelenme analizi sonucunda tekstil sektöründe çok düşük seviyede kümelenme olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu altı bölge Tekstil Sektöründe kümelenme

potansiyeli göstermektedir, uygulanacak kümelenme politikaları ile mevcut kümeler daha da genişletilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Alsaç, F. (2010), "**Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı**", DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2013), **Beyaz Kitap Türkiye, İçin Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi**, DPT, Ankara.
- Bulu, M. ve ERASLAN, İ.H. (2004), **Kümelenme Yaklaşımı içinde Çağdaş Yönetim Yaklaşımları İlkeler, Kavramlar ve Yaklaşımlar** (Editor: İsmail BAKAN), Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1. Baskı, İstanbul.
- Ceyhan, M. S. ve ÖZCAN S.Ö. (2018), "**Bölgesel Kalkınmada Kümelenmelerin Rolü: Bartın İli Ayakkabıcılık Sektörü Örneği**" AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:18, Sayı:1, Mayıs, ss.141-163.
- Campall-Kelly, M., Danilewski, M., Garcia-Swartz, D. ve Pederson, S. (2010), "**Clustering in the Creative Industries: Insights From the Origins of Computer Software**", Industry and Innovation, Sayı:17, Ocak, ss.309-329.
- Çağlar, E. (2006), "**Türkiye'de Yerelleşme ve Rekabet Gücü: Kümelenmeye Dayalı Politikalar ve Organize Sanayi Bölgeleri, Bölgesel Kalkınmada Yeni Açılımlar**", TEPAV, Eylül, ss.305-315.
- Çiloğlu, İ. (2003), "**Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü**", Hazine Dergisi, Sayı:13, Ocak, 29-48.
- Devrim, F., ÖZPENÇE, İ. A. (2007), "**Rekabet Gücünün Arttırılmasında Kümelenmeye Dayalı Kobi Politikaları**", 4.KOBİ'ler ve Verimlilik Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, ss.61-72.
- Dinler, Z. (2008), **Bölgesel İktisat**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), (2000), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT, Ankara.
- Eraslan, İ.H. (2009a), "**Kümelenme Temelli Kalkınma Stratejileri**", MÜSİAD, Çerçeve Dergisi, Sayı: 51, Haziran, ss.22-28.
- Eraydın, A., and Arımalı-Koroğlu, B. (2005), "**Innovation, Networking and The New Industrial Clusters: The Characteristics of Networks and Local Innovation Capabilities in the Turkish Industrial Clusters, Entrepreneurship & Regional Development**", Sayı:4, Şubat, ss.237-266.
- Erkan, H. (1982), "**Bölgesel Gelişmeyi Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım**", Doçentlik Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Flegg, A.T. ve Tohmo, T. (2013), "**Regional Input-Output Tables and the FLQ Formula: A Case Study of Finland**", Regional Studies, Cilt:5, Sayı:47, Eylül, ss.703-721.
- Gündüz, A. Y. (2006), **Bölgesel Kalkınma Politikası**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Ildıran, M. (2004), **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Kara, M. A. (2013), **Bölgesel Ekonomi Teori ve Politikalar**, Orion, İstanbul.
- Karadeniz, K. ve Kulaksız, S. (2018), "**İşletmelerin Rekabet Gücüne Katkısı Açısından Kümelenme Modelinin Değerlendirilmesi: Çorum Tarımsal Gıda İşleme Makineleri Kümesi**" Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:3, Sayı:4, Aralık, ss.714-730.
- Karataş, N. (2006), "**Firma Kümeleşme Eğilimleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma: İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Örneği**", Sayı:3, Aralık, ss.47-58.

- DPT, (2004), "**Yeni Ekonomi Anlayışı İçinde Kurumsallaşma: Kurumsal Ekonomi ve Yönetişim**", DPT, Ankara.
- DPT, (2004) "**Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler**" Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, DPT, Ankara.
- Kaygalak, İ. (2011), "**Türkiye'de Sanayi Kümelenmesi ve Sanayinin Yer Seçimindeki Yeni Eğilimler**" TÜCAUM VI. Coğrafya Sempozyumu, Ankara, Sayı:1, Kasım, ss.169-180.
- Kaygalak, İ. (2013), "**Türkiye Sanayi Coğrafyasında Endüstriyel Kümelenme ve Bölgesel Yoğunlaşma Eğilimi**" Beşeri Coğrafya Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Ocak, ss.67-81.
- Kalkınma Bakanlığı, (2014), "**Onuncu Kalkınma Planı**", Kalkınma Bakanlığı, 2013 Ankara.
- Kowalevski, J. (2015), "**Regionalization of National Input-Output Tables: Empirical Evidence on the Use of the FLQ Formula**", Regional Studies, Sayı:2, Aralık, ss.240-250.
- Kowalski, A.M. ve Marcinkowski, A. (2014) "**Clusters versus Cluster Initiatives, with Focus on the ICT Sector in Poland**", European Planning Studies, Issue:1, October, pp.20-45.
- Sungur vd. (2013), "**Kümelenme: Bölgesel Kalkınmada Anahtar mı Kilit mi?**", Nobel, Ankara.
- <https://www.halkbankkobi.com.tr/NewsDetail/Kumelenme-Modelinin-Bolgeye-ve-Isletmelere-Faydaları/10275>, (Erişim Tarihi: 15/05/2019).
- Şengül, H. T. (2002), "**Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme**", Planlama Dergisi, Cilt.2, Sayı:3, Ocak, ss.8-30.
- Taylor, J. (2001), "**Geographical Income Disparities Within Countries: Is Regional Policy the Answer?**", ss.1-36, <http://www.lancs.ac.uk> (Erişim Tarihi: 22/03/2010).
- Tutar vd. (2011), "**Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme**", Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, ss.94-116.
- TÜİK, (2017), "**Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri**", TÜİK, Ankara.
- Yardımcı, A. (2014), "**Kapasite Raporlarına Göre Ankara Sanayisinin Kümelenme Eğilimleri**", Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt:25, Sayı:92, Temmuz, ss.55-67.
- Yiğit, S. (2014), "**Kümelenme Teorisi: Kavramsal Bir Çerçeve**", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi, Eskişehir, Cilt:9, Sayı:3, ss.117-119.